

*Бистрова Б. Б., старший викладач кафедри
прикладної лінгвістики НАУ (м. Київ)*

*Іценко Л. Й., старший викладач кафедри
прикладної лінгвістики НАУ (м. Київ)*

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ВМІНЬ АУДІЮВАННЯ

У статті розглянуто стадії та завдання аудіювання, визначено аудіювання як мету і засіб навчання іношомовного мовлення, виявлено та охарактеризовано загальні труднощі, з якими зустрічаються під час аудіювання студенти немовних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: іношомовне мовлення, аудіювання, професійно спрямоване монологічне мовлення, студенти немовних вищих навчальних закладів.

В статье рассмотрены стадии и задания аудирования, определено аудирование как цель и средство обучения иностранной речи, обнаружены и охарактеризованы общие трудности, которые возникают у студентов неязыковых ВУЗов во время аудирования.

Ключевые слова: Теоретические предпосылки, методические рекомендации, контроль, навыки аудирования, студенты неязыковых ВУЗов.

Характеристика аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, вимоги до текстів для навчання аудіювання, зміст та вимоги до рівня сформованості вмінь аудіювання, методика організації формування навичок і розвитку вмінь аудіювання у студентів технічних вищих навчальних закладів (далі–ВНЗ), контроль сформованості вмінь розуміння мовлення на слух, функції та засоби контролю розуміння прослуханого тексту, тест як засіб контролю вмінь аудіювання з низкою згаданих аспектів можна детальніше познайомитися прослухавши доповідь. Детально розглянуто теоретичне обґрунтування передумов організації контролю рівня сформованості вмінь аудіювання, а саме контроль сформованості вміння розуміння мовлення на слух. Для вміння розуміння мовлення на слух необхідно розробити науково обґрунтований темп мовлення розповідача, в залежності від ступеню навчання. Ця діяльність реалізується за допомогою перцептивних, мисленнєвих, мнемічних та моторних дій.

В дослідженні приділено увагу контролю сформованості вмінь розуміння мовлення на слух, зокрема функції контролю знань, вмінь та навичок: перевірочну, навчальну, діагностичну, коригувальну, керівничу, мотиваційно-стимулюючу, оцінювальну, узагальнюючу, виховну, розвиваючу, а також засобів контролю розуміння прослуханого тексту: невербальних засобів (виконання дій, контроль за використанням цифр, контроль за допомогою сигнальних та облікових

карток, виготовлення схем, креслень, підбір малюнків) та вербальних засобів (рецептивних або рецептивно-репродуктивних та репродуктивних).

Навчання іношомовному мовленню є актуальною задачею, яка стоїть перед викладачем, так як зростає мотивація з кожним днем. Тому питання про те, яке сприйняття — зорове чи слухове — є більш ефективним і повинне складати основу навчання монологічного мовлення в немовних ВНЗ є, на нашу думку, досить актуальним. Беручи до уваги дослідження ряду психологів та методистів [1–2; 10 та ін.], ми схильні підтримувати точку зору, відповідно до якої слухове сприйняття є тією орієнтовною частиною пізнавальної діяльності, яка складає основу навчання усного мовлення, в тому числі і професійно спрямованого монологічного мовлення. Слуховий та мовленнєворуховий апарати сприяють надійному засвоєнню мовного матеріалу, так як активізуються різні види пам'яті, добре розвинуті у дорослої людини. Тому саме слухова, а не зорова опора являє собою найкоротший і найраціональніший шлях до засвоєння нового мовного матеріалу, оскільки сприйняття на слух та репродукування здійснюють зворотній зв'язок, який дозволяє перевірити уявлення, які складаються у свідомості студента [5].

Проте, визнаючи провідну роль аудіювання в навчанні говоріння, не слід вважати, що навчанню усному іношомовному мовленню можна навчити лише шляхом систематичного багаторазового слухання, не використовуючи одночасно вправи в

говорінні, не автоматизуючи мовний матеріал в усному мовленні

Відповідно до вимог навчальних програм з іноземних мов для студентів немовних ВНЗ студенти повинні оволодіти вміннями сприймати і розуміти іншомовні тексти побутового, професійно спрямованого, наукового і суспільно-політичного характеру [13].

На сьогодні аудіювання залишається недостатньо розвиненим і викликає ряд труднощів у студентів. Це пояснюється тим, що аудіювання до теперішнього часу розглядається як побічний, другорядний продукт мовлення в порівнянні з говорінням і читанням. Відповідно робота над ним носить епізодичний характер і проводиться викладачем у тій формі, яка є найпридатнішою для тієї чи іншої групи і, як правило, є досить далекою від сприймання мовлення в природних умовах спілкування. Більшість викладачів не достатньо поінформовані з психологічними та лінгвістичними складнощами аудіювання, рівнями сприймання та способами їх визначення [4]. Складність самого процесу аудіювання потребує великих індивідуальних зусиль, адже в ході аудіювання слухач виконує складну перцептивно-мнемічну діяльність і розумові операції аналізу, синтезу, дедукції, індукції, порівняння, протиставлення тощо, яких потрібно навчати цілеспрямовано. Недосконалість сформованості цих процесів веде до того, що багато студентів відчувають себе під час аудіювання невпевнено, а це негативно позначається на результатах слухання [9].

Завдяки принципам комунікативного підходу до навчання, який передбачає моделювання у навчальному процесі ситуацій, адекватних реальній комунікативній діяльності, аудіювання може бути детальним із розумінням усіх деталей тексту, вибірково коли слухача цікавлять окремі, конкретні деталі, і загальне розуміння тексту, що передбачає розуміння основної теми, намірів автора, жанру і структури висловлювання [13]. Методисти, які розглядали проблему навчання аудіювання, дотримуються у визначенні суті стратегій аудіювання спільної точки зору з різницею у їх назві. Л. Куліш за характером сприйняття виділяє глобальне або синтетичне, глобально-детальне і детальне

прослуховування [11]; А. Бердичевський визначає автентичне слухання, аналітичне і детальне реконструювання аудіотексту;

Н. Гальскова висуває такі завдання у цих трьох стратегіях аудіювання: розуміти основний зміст (глобальне аудіювання); сприймати зміст повністю (детальне аудіювання); виявляти найбільш значеннєву, необхідну частину інформації (вибіркове аудіювання).

Вибір стратегії прослуховування аудіо тексту залежить як від комунікативного наміру слухача, так і від жанру висловлювання, а також від відчуття ступеня близькості предметного змісту повідомлення до рівня знань студентів [13].

У вітчизняній та зарубіжній практиці вивчення питання аудіювання як мети навчання займалася велика кількість дослідників (Л. Алексеева, Н. Єлухіна, І. Зикова, Л. Іванова, Ф. Ідрісов та ін.). Досліджень присвячених роботі в немовних ВНЗ значно менше (Н. Балкевич, Л. Іванова, О. Кміть та ін [3; 4; 6]. В них висвітлювалися питання відбору текстів для активного слухання, пропонувалися методики перевірки розуміння прослуханого матеріалу для різних видів навчання, розроблялися етапи формування аудитивних умінь [6].

Визначаючи аудіювання як мету і засіб навчання іноземної мови, зазначимо, що вона визначається як розуміння та осмислення сприйнятого на слух мовленнєвого повідомлення з відповідним результатом – власною мовленнєвою або не мовленнєвою поведінкою, тобто студент має вербально відреагувати на почуте або ж прийняти до відома отриману інформацію і зберігати її до того часу, поки вона не стане у нагоді [15].

Деякі автори в своїх роботах вважають, що аудіювання як засіб навчання іноземної мови використовується, по-перше, як засіб подачі мовного матеріалу в усній формі, а по-друге, як засіб створення міцних слухових образів мовних явищ (слів, словоформ, синтаксичних конструкцій) в єдності з їх значенням [3]. Ми не можемо повністю погодитися з цими висловлюваннями, приймаючи аудіювання лише засобом подачі й антиципації мовного матеріалу. В межах нашого дослідження ми розглядаємо аудіювання як засіб умінь та осмислення почутого мовленнєвого повідомлення, і як демонстрацію

мовленнєвих, професійних, типових ситуацій, як джерело інформації, на основі якої студенти зможуть чітко і логічно сформулювати проблему, деталізуючи її, додаючи різноманітні факти й аргументи на користь своєї точки зору, ілюструючи сказане прикладами з власного досвіду, аудіо - та відео матеріалів; пояснити своє бачення проблеми.

Вивчення та аналіз методичних робіт вітчизняних і зарубіжних методистів щодо використання аудіювання як засобу навчання в немовному ВНЗ [6; 11–12; 14–15], а також аналіз аудіо текстів різного характеру та жанрів дозволили виявити загальні труднощі, з якими зустрічаються під час аудіювання студенти. Традиційно їх поділяють на три групи: труднощі, зумовлені лексичним, граматичним та фонетичним наповненням мовного матеріалу; труднощі, зумовлені сприйняттям змісту професійно спрямованого мовлення; труднощі, зумовлені умовами пред'явлення текстового матеріалу та джерелом інформації [15].

Слухаючи текст, студент намагається відрізнити слова і словосполучення, співставляти їх звучання з наявними в його пам'яті еталонами та встановлювати смислові взаємозв'язки з ними, тобто проходить процес впізнання.

Впізнання включає в себе первинне прогнозує впізнання значення слова, спираючись на попередній мовний досвід, що забезпечується роботою довготривалої пам'яті, і вторинне (контекстне) розуміння, яке здійснюється ситуацією конкретної хвилини і забезпечується роботою оперативної пам'яті [7].

Отже, труднощі аудіювання залежать від особливостей роботи як довготривалої пам'яті, так і оперативної пам'яті аудиторів. Короткотривала пам'ять забезпечує утримання інформації на усіх фазах процесу сприйняття, аж до її опрацювання і надходження частини інформації у довготривалу пам'ять. Довготривала пам'ять повинна зберігати слухоартикуляційні образи слів, словосполучень і синтаксичних конструкцій, правил і схем їх поєднання. Завдяки цьому відбувається розуміння фразової структури і комунікативного типу речень. Для того щоб мовне повідомлення було правильно зрозуміло, слухач повинен утримувати слова і фрази, пов'язувати

почуте в даний конкретний момент з тим, що було почуте до цього, переносити послідовний ряд отриманих сигналів у одночасний. Ці функції виконує оперативна пам'ять, яка відрізняється низькою точністю. Короткочасна і оперативна пам'ять виконують службову роль. Вони допомагають надходженню інформації у довготривалу пам'ять, і успіх виконання цієї функції залежить від якісного і кількісного відбору, від способу введення матеріалу і його закріплення [3]. Щоб при аудіюванні не наступали пропуски і не губилася лінія повідомлення (сюжету), на початку навчання необхідно використовувати порівняно короткі фрази, які легко сприймаються і нараховують 5–7 слів. В подальшому за допомогою спеціальних вправ, що розвивають оперативну пам'ять аудиторів, необхідно довести кількість слів, які сприймаються на слух до 10–15. Це відповідає середній кількості повнозначних слів у фразі аудіо текстів за спеціальністю [15].

Темп мовлення, що сприймається на слух, також відноситься до труднощів цієї групи. При швидкому темпі мовлення на ІМ змінюється якість звуків, ненаголошені звуки редукуються, іноді зовсім опускаються, слова і фрази набувають незвичного звучання, що значно погіршує сприйняття і розуміння тексту на слух.

Зупинимось на труднощах, пов'язаних з джерелом інформації. В нашому дослідженні йдеться про навчання студентів монологічного мовлення з професійної тематики на основі аудіотекстів за обраним фахом. В природних умовах, при безпосередньому спілкуванні з носієм мови, мовлення мовця зрозуміти простіше, так як при цьому можуть використовуватися жести, міміка, схеми, графіки, тощо. Але не всі спеціалісти можуть бути присутніми на конференціях, конгресах, диспутах, зустрічах.

Сьогодні диктує нові підходи до джерел отримання інформації, тому росте тенденція записувати доповіді і виступи на аудіо та відео плівку, яку згодом може прослухати будь-який фахівець. Слід моделювати на заняттях з іноземної мови реальні умови аудіювання доповідей і виступів, джерелами інформації в яких можуть виступати мовлення викладача, фонограма або звуковий ряд відеозаписів з

диспутів, конференцій, переговорів, зустрічей тощо.

В результаті аналізу визначено особливості тесту, як одного із засобів контролю рівня сформованості вмінь аудіювання. Основними стали такі: надійність (свідчить про те, наскільки послідовні результати цих вимірювань) і валідність (визначає правомірність інтерпретації результатів тестування). Отже, можна зробити висновок, що оволодіння студентами іноземною мовою – процес

поступового та систематичного формування іншомовних навичок та вмінь, придбання знань. В ході цього процесу змінюється рівень вказаних вмінь: здійснюється позитивна динаміка або виявляється негативний результат. Доведено, що контроль допомагає ліквідувати причини виникнення труднощів та одночасно діагностувати складності, які відчують студенти, а процес та результати контролю дуже важливі для вдосконалення праці викладача.

Література

1. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: Наука, 1960. – 375с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического анализа. – М.: Наука, 1981. – 138с.
3. Гез Н.И. Типология и организация обучения аудированию в школе с преподаванием ряда предметов на иностранном языке // Иностранные языки в школе. – 1985. - №6. – С. 19-24.
4. Гез Н.И. О факторах определяющих успешность аудирования иноязычной речи языка в школе. – 1977. - №5. – С. 32-41.
5. Гришина И.Н. Некоторые особенности обучения устной речи на английском языке в техническом вузе. Автореферат дис... канд. пед. наук. М., 1971. -23с.
6. Елухина Н.В. обучение аудированию в русле коммуникативно ориентированной методики // Иностранные языки в школе. – 1989. – С. 28-36.
7. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: Просвещение, 1991. – 222с.
8. Зимняя И.А. Психология оптимизации обучения иностранному языку в школе // Иностранные языки в школе. – 1986. - №4. – С.3-7.
9. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В. Комунікативний підхід до навчання студентів III курсу мовного вузу // Іноземні мови. – 1995. - №2. – С.36-41.
11. Каспарова М.П. Понимание речи и представление // Научные труды МГИИЯ им. М.Гореза. – М., 1972. – Вып. 69. – С. 70-79.
11. Кокоза Т.Д., Филагова А.В., Крамаренко И.Я. Обучение аудированию на младших курсах языковых вузов как условие повышения качества специальной подготовки будущих учителей иностранного языка // Іноземні мови. – 2004. - №4. – С.43-47
12. Кулиш Л.Ю. Виды аудирования // Вопросы языковой структуры. – К.: Вища школа, 1976. – 254с.
13. Минаева Н.М, Программа обучения активному владению иностранным языком студентов неязыковых специальностей и методические рекомендации. – М.: "НВИ" - "Гезаурус", 1998. – 62с.
14. Онисина И.С. Обучение студентов технических вузов аудированию профессионально направленной речи (III этап, английский язык): Дис... канд.пед.наук: 13.00.02. – К., 1990. – 211с.
15. Петранговська Н.Р. Експериментальна перевірка ефективності професійно спрямованого монологу-міркування студентів немовних вищих навчальних закладів // Вісник Київського національного лінгвістичного ун-ту. Серія "Педагогіка та психологія". – 2004. – Вип. 7. – С.187-198.

B. Bystrova the Department of Senior vkladach

L. Ischenk the Department of Senior vkladach

THEORETICAL BACKGROUNDS AND METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ON COMPREHENSION OF LEVEL FORMATION OF LISTENING SKILLS

The article deals with stages and tasks of listening comprehension. Listening comprehension is defined as aim and means of teaching. General difficulties of listening comprehension while teaching students of non-linguistic universities are characterized. The challenge of accurately identifying speech sounds and understanding and synthesizing these sounds as words is analyzed. Peculiarities of professionally-oriented listening comprehension skills are defined. The mechanisms of speech perception and speech triggering are described in detail. Effective listening strategies are described and ways of teaching such strategies to non-linguists are suggested. Advantages of communicative approach to teaching listening are analyzed. A comprehensive overview of current interpretations of approaches to teaching listening skills for non-linguists is provided. Special emphasis is put on creating necessary learning environment to facilitate acquiring necessary professionally-oriented listening comprehension skills. It is argued that listening comprehension skills are essential for developing speaking skills.

Key words: Theoretical backgrounds, listening comprehension, methodical recommendations, students of non-linguistic Universities.